

*А. Колодний** (м. Київ)

ЯЗИЧНИЦТВО ЯК РЕЛІГІЙНИЙ ФЕНОМЕН**

Язичництво – надто невизначений термін як в науці взагалі, так і в релігієзнавстві зокрема. Він набуває різного смислового навантаження залежно від того, хто і для чого ним користується. Академічні релігієзнавці частіше до нього звертаються для позначення етапу розвитку релігійних вірувань, що передували етнічним (національно-державним), а тим більше – світовим релігіям. Водночас дехто з дослідників до язичництва відносить не родоплем’яні вірування, а власне етнічні релігії того чи іншого народу. Відтак для українців язичництвом тоді постають вірування умовно об’єднані “Володимировим пантеоном”.

Характерно, що термін “язичник” довгий час взагалі не мав релігійного змісту. Послідовники дохристиянських вірувань тоді не називалися кимсь язичниками і самі себе вони так не називали. Між ними навіть не віднаходилося щось спільне, бо ж їхні вірування мали тоді своє чітке конкретне, насамперед обрядове, вираження, а їх визнавці поставали як прихильники якогось відомого може лише їм божества. Поняття “язичництво” виокремилася лише в християнському середовищі. Оскільки християнська релігія поширювалася переважно в містах, а дохристиянські вірування зберігалися в сільських поселеннях, то язичниками (поганами, селяками) звали сільських жителів, а їх віру - язичницькою. З часом цим поняттям позначалися не лише вірування, які існували в різних народів до появи християнства, і послідовників всіх дохристиянських вірувань, а й взагалі все нехристиянське. Нині ж, більше того, кожна християнська конфесія розглядає навіть вірування свого “християнського сусіда” певною мірою як язичництво.

* Колодний А.М. – доктор філософських наук, професор, заступник директора – керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

** © Колодний А.М., 2003

Характерно, що подібної позиції дотримуються послідовники всіх так званих історичних релігій. Вони дещо погордливо ставляться до всіх вірувань, що існують поза ними, іменують їх поганством із набутим опісля усім негативним підтекстом цього слова. Нині дійшло до того, що терміном “язичництво” йменується подеколи навіть все секуляризоване людське суспільство. Але зауважимо, що при цьому термін “язичництво” вже втрачає будь-який духовний зміст.

Для сучасної людини язичництво постає часто як набір різних язичницьких богів, імена яких нічого для неї не значать, яких вона, власне, не знає, байдужа щодо них, а відтак і до тієї релігійності, сутнісний зміст якої вони становлять. А між тим язичництво, як це аргументовано показує американський дослідник Гус Ді Зеріга в своїй книзі “Християни і язичники” (Москва, 2002) – це людина в контексті природного життя, це духовний пошук нею себе у навколишньому світі, в якому ми часто ще губимося. Якщо в трансцендентних релігіях світ втрачає свою сакральність, постає як зібрання об’єктів, що не мають внутрішнього смислу, самоцінності, бо ж уявлення про Бога як щось повністю трансцендентне робить його вище цього світу, то язичництво божественне віднаходить всередині самого навколишнього світу. При цьому останній, не як творіння Божественного, а як його частинка чи вмістилище, не відокремлюється від священного, бо ж має свою самоцінність, до якої слід ставитися поважливо. Тому у язичника відсутня екзистенційна туга із-за якоїсь там безглуздості буття. Для нього священне явлене у світі і в останньому немає чогось такого, що було б відокремленим від нього. Все тут має священну силу і варту поклоніння. Язичник молиться на докільля, молиться всюди, бо ж все навколо є проявом священного. Для нього важливою є не втеча від світу, а досягнення гармонії з ним, бо ж світ не є чимось “занепалим”, гріховним, а виявом священного, до якого слід прилучатися, жити з ним, а не поза ним. Саме поклоніння світовій гармонії, як це слушно зауважує згадуваний вище Гус Ді Зеріга, є характерною рисою багатьох язичницьких традицій, саме цим вони в основному й відрізняються від релігійного монотеїзму. “Оскільки Дух іманентний, то він осягається людиною різними способами, які є неможливими для трансцендентального божества. Акцент на гармонії, а не на особистому спасінні, приводить до надто більшого устремління до духовного преображення і зв’язку з Божественним в цьому житті, а не до божественного благословення в потойбіччі.

Якщо трансцендентні релігії все своє віровчення формують винятково на основі якогось одкровення Божого, даного нібито заради блага людини, а всі індивідуальні одкровення в них є істинними, коли вони

співзвучні із Священними Писаннями, то в язичництві домінує особистісне сприйняття Божественного через обряд, медитацію, споглядання, транс, духовний пошук і т.п. Для язичника не так важливою є спільність вірувань, як спільність обрядових дійств, які при цьому все ж утримують великий простір для індивідуальних варіацій за умови збереження певних успадкованих від предків форм.

Язичник шанує лише своїх, звиклих для нього богів, але при цьому не заперечує силу чужих щодо нього богів. Жодне язичницьке вірування не засвідчує свою єдинодостовірність й не закликає при цьому всіх до обов'язкового і беззастережного поклоніння своїм богам. Таке розуміння язичниками Божественного і можливих форм відносин з ним виключає якусь їх місіонерську діяльність. Оскільки в язичництві домінує індивідуальне сприйняття Божественного і ніхто в ньому не може претендувати на якусь винятковість своїх поглядів на природу духовної реальності, то будь-яка форма виявлення вірувань тут є істинною і не заслуговує нивільювання або обов'язкового наслідування.

Для язичника не важливим і значимим є якийсь там освячення кимсь його храму, як просто факт його розміщення на священному клаптику землі, від якої цей храм і одержує свою священну силу. Язичник молиться на все в довкіллі, оскільки в світі будь-який предмет має духовну силу, а відтак - і заслуговує на поклоніння йому. Це лише на початкових етапах розвитку язичницьких вірувань існувало поклоніння якимсь там ідолам, що нібито втілювали в собі Божественну силу, були тотожні їй. З часом це зникло і язичницькі боги постали вже в дещо абстрактній, духовній формі.

У язичника також немає якогось там особливого таїнства причастя якимись визначеними істивними стравами. Для нього будь-яке сприйняття їжі вже є священним актом, бо ж все предметне є проявом священного.

Трансцендентні релігії абсолютизують наявність у світі якогось фундаментального зла і, власне, тримаються в історії, в життя окремої особи на основі пропонування шляхів відвернення його негативної дії. Без чорта і Бог був би непотрібним, говорить народне прислів'я. На відміну від них у язичників світ не постає як арена титанічної боротьби між добром і злом, бо ж він є священним і в ньому немає місця для нечистої сили як невід'ємної його складової. Остання постає як щось залітне, звідкись кимсь привнесене, привнесене тим, що боїться світу, а тому існує десь потаємно поза ним і виявляє себе підступно. На відміну від християн, язичники радісні у своїх обрядах, не прихнюплени постійно. Знаючи добре довкілля, вони постають в ньому як господарі, а не як гості. Тому воно їх не лякає, орієнтує на діяльність у світі, а не очікування якихось благ і невідомо коли, де і від кого.

Язичник вірить у потойбічне життя після смерті, але воно у нього постає не як якийсь там бездіяльне райське блаженство, що ми маємо в християнстві, ісламі чи в тому ж індуїзмі. Для нього сенс життя в самому житті. Спостерігаючи циклічну природу зовнішнього світу, коли все після зимової сплячки-смерті весною знову оживає для буйного розквіту влітку і нової смерті восени, язичник в цьому віднаходив незаперечну істину “вічної присутності”. Світ поставав для нього не як історія з її часовою протяжністю, а як плинність циклів, в яких все повторюється і не губиться, а лише перевтілюється. Окреме людське життя язичнику також уявлялося як цикл народження, смерті і нового народження. Потойбіччя при цьому поставало не як якийсь судилище, а як невід’ємний елемент вдосконалення, оновлення, підготовки до нового життя, як окремий етап самореалізації.

Відтак язичник не осмислює світ як щось існуюче поза ним, а живе в цьому світі, відчуваючи в ньому себе невід’ємною його часточкою. Він не протистоїть природі, а взаємодіє з нею, шукає себе в ній. І якщо для тієї чи іншої її частини людина шукає якогось покровителя, то він (лісовик, польовик, домовик і т.п.) не є для неї злою силою, а виявом господаря, через спілкування з яким можна досягти бажаного. Господар цей скоріше є уособленням природи функціонування певної частини світобудови, ніж чимось надприродним, а тому не потребує для засвідчення свого існування якихось особливих доказів. Для язичника він просто є і з ним слід рахуватися.

Враховуючи вище сказане про язичництво як специфічний пласт духовної культури, не можна абсолютно погодитися з тими негативними підходами до нього, примітивними оцінками, які побутують не лише в іноязичницьких віруваннях, а навіть в деяких історичних працях. Християнство, як і всі інші історичні релігії, має порівняно незначну історію. За умов їх відсутності передуюча цим релігіям віра цілком успішно виконувала свою світоглядну, виховну та орієнтаційну роль, виявляла належну суспільну та етичну функціональність. Вона поставала як своєрідна картина природи і господарки людини в ній. Саме тому з приходом нових вірувань остання не змогла зникнути безслідно. Більше того, стала функціонувати з ними паралельно, подеколи в чистому своєму вигляді, але частіше асимільовано в нові вірування.

Відомо, що будь-яка релігійна система зорієнтована на встановлення особливого зв’язку її послідовників із надприродним, священним. Тому різні релігійні традиції неминуче мають багато спільного не лише в змісті, а й у формі. Співіснуючи поруч, релігійні традиції допомагають одна одній краще зрозуміти природу вираження трансцендентного.

Відтак язичництво – це особливий вид духовності, який хоч і співзвучний з іншими віруваннями, але має свої, лише йому притаманні особливості. На думку М.І.Костомарова, сутність язичництва полягала в обожненні природи, визнанні якоїсь містичної сили за предметами і явищами довкілля, поклонінні Сонцю, небу, воді та землі, вітру, деревам, птахам, камінню тощо. “Релігійні уявлення слов’ян частково втілилися у формі ідолів, але у них не було ні храмів, ні жерців. Вони мали досить неясні уявлення про людину після смерті, потойбічний світ вважався їм продовженням справжнього життя”.

Нам нині складно, а часто й неможливо реконструювати в повному обсязі віроповчальної і обрядової складових язичництво. Як правило, якісь письмові джерела про цей пласт релігійності не збереглися. Дещо для цього нам дають хіба що пам’ятники усної народної творчості, які беруть свій початок ще з дохристиянської доби, хоч почали їх записувати лише з XVIII-XIX століть і вони виявилися значною мірою християнізованими або по-християнському інтерпретованими. Значно більше інформації дають предмети матеріальної культури – археологічні знахідки, мистецькі витвори того часу тощо. Дослідники звертаються ще й до виокремлення тих елементів давніх вірувань, які були асимільовані до себе сучасними релігійними системами.

Варто зауважити, що й самі язичницькі вірування не залишалися незмінними, оскільки через них виявлялася значною мірою культура народних мас. Навіть наші давньоруські письменники не визнавали язичництво чимось сталим і прагнули простежити еволюцію прадавніх вірувань своїх предків. Так, в “Повісті врем’яних літ” під 986 роком вміщено “Промову філософа” – грецького проповідника, який прибув до Києва, щоб повернути в християнство князя Володимира. Промовець виокремлює два основні етапи у розвитку язичництва. Якщо перший характеризує поважання людиною навколишньої природи і просте поклоніння їй, то на другому вже з’явилося виготовлення ідолів і шанування їх шляхом принесення жертв.

Історично більш вірогідну періодизацію язичницьких вірувань знаходимо в “Слові св. Григорія, ізобретено и толцех о том, как первое погани суще языци кланялись идолам и требы им клали; то и ныне творят” – пам’ятці XII століття. Тут виокремлюються три головні періоди еволюції релігійних уявлень давніх слов’ян: 1/ поклоніння берегиням й упирям; 2/ поважання Рода і Рожаниць; 3/ моління Перунові, Хорсу, Мокоші та Вилам.

Українці завжди були землеробською нацією. Постійний зв’язок із землею, зрозуміло, позначився на їхній духовності, наклав на неї відбиток

селянськості. Тому культ Землі, землеробської праці є основою світобачення українського селянина. Земля, яку він називає ненею, в його фольклорі навіть стоїть над Богом і святими. Згадаймо принагідно тут колядку “Святі орачі”. В ній святий Миколай за плугом ходить, святий Михайло волоньки гонить, Господь-Бог ріллю всіває, Син Божий її зволочає, а Мати Божа їм їстоньки носить. Лише філософія Землі українця, згідно з якої праця на ній є священною справою, дала йому можливість включити божественні сили у землеробський цикл і не вважати такий хід мислення чимось гріховним. Саме це зумовлює той факт, що вірування українця не могли бути і не є чисто християнськими.

Релігійну духовність українців завжди характеризували такі риси як антеїстичність, простонародність, сімейність та обрядовірність. Вони не зникали із зміною їх конфесійних орієнтацій, зберегли свою непорушність навіть в роки домінування в суспільній свідомості матеріалізму й атеїзму. Ця особливість релігійної зорієнтованості українців впливала на зміст і наслідки тих світоглядних і релігійних революцій, які проходили на українських теренах протягом всієї їх історії.

Масова свідомість українського народу завжди була і залишається язичницькою, а християнство, прийшовши на Русь-Україну внаслідок духовної революції зверху, вимушене було оязичнитися. Внаслідок цього ми мали християнізоване язичництво і оязичнене християнство, що в науковій літературі одержало назву двовір'я. Двовір'я постало як синкретичне поєднання язичницької картини природи і християнської картини людини, язичницького побуту українців і християнського їх офіюзу. Звідси й особливість християнськості українців. Вона ніколи не була задогматованою по-християнському, виступала приземленою на вшануванні Ісуса Христа, Богородиці і християнських святих, зорієнтованою на помірковану антиклерикальність і вільнодумство, прагматичну поліконфесійність і етизовану релігійність.

Буденна релігійна духовність українців формувалася стихійно на основі їх природних релігійних вірувань, під впливом і в залежності від селянськості їх економічного життя, майже постійної відсутності своєї духовної еліти й інтровертності їх психологічної природи. Вона знайшла собі притулок в обрядово-побутовій сфері життя українського етносу, закріпилася в календарній звичаєвості й поезії, виявлялася як батьківська традиція, невід'ємна національна ознака. Непорушність буденних форм релігійності українців зберігала їх прив'язаність до господарки, сила громадської думки, прагнення в такий спосіб зберегтися як нація за умов постійного колоніального поневолення і духовного гноблення.

Все це дає нам підставу виокремити у розвитку українського язичництва два етапи – власне язичницький і двовірний. Своє продовження вони знайшли в тому українському неоязичництві, названому нами рідновірством, яке постало в середині ХХ століття серед українців діаспори в Англії, Канаді та США, а звідти згодом було привнесене вже в незалежну Україну.

Нині світ переживає етап відродження язичницьких вірувань. Кількість язичницьких громад неухильно зростає і до того ж у різних країнах. Відбувається відродження язичницької духовності на фоні домінуючих в світі світської і християнської культури. Але зауважимо, що лінія успадкування язичницьких вірувань при цьому не є неперервною. Язичництво постає дещо у видозміненому і осучасненому вигляді. Саме тому його й називають новим (нео-) язичництвом.

В чому ж особливість неоязичництва?

Домінування в духовному житті більшості народів світу історичних релігій, зокрема християнства, навіть певна співпраця і співпадання інтересів Церкви і держави спричинили те, що в їх свідомості і побуті збереглися лише деякі фрагменти давніх язичницьких вірувань. Більше того, останні зазнали на собі певного впливу не лише суспільства, а й нових релігій, а тому не постають у всій своїй первозданній повноті.

Ще одне. Послідовники неоязичництва - це люди сучасного світу, які у своєму світобаченні надто сильно відмінні від своїх далеких предків. Рису цілісності світогляду вони прагнуть перенести і на язичницькі вірування, скомпонувати останні в такий спосіб, щоб вони поставали як єдина релігійна картина для колись відмінних у своїх віросповідних виявах регіонів. Притаманна давнім язичникам схильність до індивідуальної імпровізації обрядових дійств замінюється конструюванням системи обов'язкових для виконання ритуалів всіма неоязичниками. З'являється штат професіоналів-служителів релігійного культу, наявне прагнення до вибудови язичницьких храмів, укомплектування, а то й творення якихось "священних текстів" тощо. З'являються також регіональні і світові центри сучасних язичників з подібним для історичних релігій штатом керівників і функціональним приписом. Якщо якісь конкретні язичницькі вірування з'являлися стихійно і протягом порівняно великого проміжку часу, то в неоязичницьких систем є конкретні їх творці і розпорядники, навіть визначений час їх появи і трансформування.

Найбільше новшеств неоязичники вносять при відтворенні світу надприродного своїх пращурів. Тут наявна певна штучність і довільність. Вона виявляється як у створеному деякими неоязичницькими течіями (переважно генотеїстичними) пантеоні божеств, так і у визначенні іншими

(назвемо їх монотеїстичними) того єдиного бога (тут є і Сварог, і Дажбог, і Перун), від якого походить і залежить все буття. Спостерігається відхід від природного підґрунтя язичництва, зокрема майже зникло із світу надприродного вшанування Лісовиків, Польовиків, Домовиків і т.п. В цьому виявилось те, що неоязичництво поширюється переважно як міський феномен. Село залишається певною мірою байдужим щодо нього.

Українське язичництво як самобутній пласт релігійності нашого народу, незважаючи на всі тисячолітні потоги християнських церков знищити його або охристиянити, все ж не відійшло в небуття. Воно зберігалось в усній народній традиції, в охристиянізованих обрядових формах, родинному житті тощо.

У становленні українського неоязичництва відповідно до розуміння в ньому світу божеств я б виокремив три етапи його.

Відродження нашого язичництва як окремої релігійної системи, відмінної від християнства й інших історичних релігій, відбулося в середині минулого століття. Велика заслуга в цьому належить професору Володимиру Шаяну (1908-1974), який все своє життя присвятив очищенню духовної скарбниці українців від всього привнесеного до неї часом, поверненню їх до своєї Рідної Віри. Перша громада рідновірів з'явилася серед українців діаспори в Канаді у 1981 році. В 1987 році учні і послідовники В.Шаяна видрукували збірку його праць “Віра предків наших”.

В Україну ж ідеї відродження Рідної Віри проникли лише десь 10-15 років потому. У 1993 році в Києві з'явилася перша громада Українських Язичників “Православ'я”. Її волхвиня Зореслава (в мирі – кандидат філософських наук Галина Лозко), ґрунтуючись на текстах культової пам'ятки українського язичництва “Велесової Книги” (далі – ВК) та народних правилах моралі уклала Символ Віри та Застороги нащадкам. Основи віровчення Української Віри викладені нею у “Волховнику” і в молитовнику “Правослов”. Рідна Віра ґрунтується на язичницькому розумінні Бога як багатопроявної сутності, що реально постає у вигляді багатьох імен богів. “Бог в Українській Вірі іманентний, - пише Г.Лозко. - Він у всьому живому, він – Пращур, Батько, друг, а не караючий суддя, боги й Богині мають свою чоловічу і жіночу сутність. Людина – частинка Бога. Вона може знайти в собі божественні риси, сили, таланти, мудрість, якщо навчиться слухати Природу і жити в злагоді з нею”.

Головним гаслом українських рідновірів є: Україна-Рідна Земля, Рідна Мова та Рідна Віра. Зрозуміло, що ці ознаки етнічної релігії можуть бути відроджені лише представниками українського етносу, бо ж як світові структури, так і представники інших етносів на її теренах суцї, не

зацікавлені у відродженні названих етнічних цінностей, а відтак вдаються до релігійної уніфікації, творенні чогось далекого від українства.

Другим етапом у розвитку українського рідновірства є поява й порівняно інтенсивний розвиток РУНВіри. Якщо рідновіри прагнуть відродити витокові язичницькі форми давньої релігійності українців, то рунвіри приймають реформовану Л.Силенком на принципах стандартів монотеїстичних світових релігій давньоукраїнську віру. Якщо рідновірство є природною релігією, то рунвірство є вже штучним релігійним витвором. Воно не має такої глибокої традиції в історії українства як рідновірство. То ж і не дивно, що останнім часом послідовники Л.Силенка прагнуть внести деякі доповнення до своєї віроповчальної системи, обрядових дійств з метою в такий спосіб включити до останніх дещо із багатой скарбниці давньої духовної культури українського народу.

Як рунвіри, так і рідновіри вважають, що християнство є чужою вірою для українців, бо ж воно не добровільно, через свідоме освоєння з переконання проповідей місіонерів було прийняте їх давніми предками, а силою нав'язане шляхом масового охрещення їх князем Володимиром у 988 році. "Ті, які по святотатському глаголять, що кияни з радістю приймали чужу віру, глумляться над гідністю киян", - відзначає Л.Силенко (Наука Рідної Української Національної Віри. - К., 1996.- С.37). А оскільки жодна чужа віра, як і чужа мати, не може замінити рідну, то українці мають, зрештою, повернутися до своєї витокової духовності, бо ж, молячись до "Бога Ізраїлю", вони тим самим віддають чужій землі свою духовну силу й енергію, яка так необхідна Україні.

РУНВіра не є в прямому розумінні неоязичництвом. Лев Силенко заснував нову монотеїстичну релігію, яка одержала ним же дану назву Рідна Українська Національна Віра, а останнім часом названа деякими її послідовниками "Силенковою вірою в Дажбога".

Відповідаючи на питання, для чого українцям потрібна віра в Дажбога, Силенко зауважив, що в українців дуже низький інстинкт спільнотної зрідненості й самозбереження. Тому, "щоб українці вижили як національна спільнота, їм потрібно відбудувати силу інстинкту національного самозбереження". В цьому, на думку Л.Силенка, їх може порятувати й оздоровити тільки віра в Дажбога.

У рунвірів є лише один бог з ім'ям Дажбог. З нього ніхто не робить ікони чи ідолів, щоб їй поклонятися, не складає оповіді про якийсь його земне життя, як це має місце в Біблії.

Будучи різновидом монотеїстичної релігії, РУНВіра дає насамперед своє розуміння Бога. Останній в неї постає як вічність і безмежність. "Дажбоже мій, - читаємо в "Мага Вірі". – Ти є в усьому і все є

в Тобі, і Правда живе в Тобі, як серце в тілі, і Безмежність живе в Тобі, як Світ у Вічності. Ти – Душа душі всюдисущого і завждисущого життя, Дажбоже мій!” (Мага Віра 52: 2, 5). Лев Силенко вчить, що Світ - у Богові, а Бог - у Світі. "Світ не родився - Світ вічно був, є і вічно буде Світом. Дажбог - енергія світу вічна, незнищима, всюдисуща”.

Особливістю РУНВіри є те, що вона прагне постати як сучасна релігія. Вона не повертає своїх вірних до часів дохристиянських, назад до багатобожжя та ідолопоклонства. Проте, відзначимо тут це, в ній водночас виявлена шанобливість щодо політеїстичної віри наших Предків, їхніх божеств, названих різними іменами і наділених різними обов'язками. “Ніхто не має права їх чіпати. Многобожжя було шляхом їхнього духовного життя”, - зауважує Л.Силенко.

Любов до Дажбога у рунвірів ототожнюється з любов'ю до власного народу, його історії і культури, з любов'ю до власної національної незалежності. Ця любов має виявлятися не в голому прославленні Дажбога, а в активному збереженні і розвитку духовних та природних скарбів України.

Подальший розвиток рунвірства-неоязичництва в Україні виявився у двох формах. З одного боку, бачимо прагнення зняти рідновірство і рунвірство в якомусь синкретичному поєднанні віроповчальних засад їх (Собор Рідної Української Віри), а з другого – прагнення утворити якусь організаційну структуру, що поєднувала б всі рідновіровські рухи, але водночас залишала право кожного з них на самовираження (Форум рідновірів України).

Форум українських рідновірів не відкинув щодо себе термін язичництва, бо ж, як зазначив у своєму Вступному слові при відкритті його Ю.Шилов, “означає він – у перекладі з давньоруської на сучасну термінологію – націоналізм. Відтак рідновіри є націоналістами”. І в цьому їх прогресивність, бо ж вони мають можливість зреалізувати конкретні задатки нації-народу, “рятувати цивілізацію від інфаркту” – пропагованого Біблією “кінця світу” чи марксизмом “світової революції”. Синкретична риса язичництва, на думку Ю.Шилова, дає можливість зняти суперечності між побутовими, священними, релігійними, науковими та іншими проявами культури. “Язичництву й неоязичництву притаманна перевага польового, тобто духовного, суттєвого над речовинним, тілесним, формальним, - наголошує він. – Відкрите сучасною наукою Інформаційне поле – це те ж саме, що й Всезнаючий Бог в уявленні наших пращурів... Звідси висновок: рідновіри мають осягти якісно нову, неоязичницьку глибину Бога й Спасительства. Українці вже мають всі можливості вийти

на цей рівень світової культури й очолити її прогресивний, неонаціоналістичний рух”.

Не станемо тут розглядати ще деякі рідновірські течії, що з'явилися в останні 10-15 років на теренах України. Тут і огнищани (прихильники язичницького бога Перуна), і ладовіри, і слов'янсько-ведичний рух “Хара-Хорс”. Маємо велике різноманіття, часто конкуруючих між собою, рідновірських спільнот. Навіть в одній конфесії вони можуть мати водночас декілька своїх варіантів. Так, нині складно навіть сказати, скільки маємо зараз в країні духовних центрів РУНВіри і хто є головою по Україні ОСІДУ РУНВіри - Богдан Островський, Володимир Чорний, Богдан Савченко, а чи ж хтось із Черкас. Так само тяжко визначитися і з тим, де ж знаходиться цей центр – в Києві, Черкасах, Львові, а чи в Хмельницькому.

Рунвірство в жодній із своїх конфесій не стало в Україні масовим явищем. Маємо захоплення ним лише окремих осіб і то переважно з української інтелігенції, яка в силу тих чи інших мотивів не вдовольнилася християнством.

Що об'єднує різні рунвірські течії, то це національний оптимізм. “Вороги України вірять, що українці не збудують самі для себе державу, бо їх ослаблює дух анархізму, самопоїдання і роз'єднання. Тому вірні РУНВіри повинні своїм поведінням демонструвати перед світом, що українці стають новими людьми, самодисциплінованими будівниками рідної Держави”, - закликає один з листів до рунвірів із Оріяни (Липень, 1995).

Проте, функціонуючи в поліконфесійному середовищі, рідновірству слід рахуватися з реаліями релігійного життя, визнавати те, що історію заднім числом не переписеш, а її даність (навіть ту, що є) можна повернути на шлях служіння Україні, українському народу в цей складний час одержаного ним останнього шансу на національне виживання. Не відштовхувати слід рідновірам і рунвірам від себе українців-християн (подеколи навіть в образливій формі), а шукати шляхи до співпраці з ними в ім'я спільної мети, яка зветься УКРАЇНА.